

af de i indberetningerne berørte forhold omkring godsdrift, hoveriprotester, udskiftning m.v. i en større sammenhæng. J.F. Classen f.eks. er jo ingenlunde en ukendt person i Danmarkshistorien, ligesom problemerne på Korselitze behandles flere steder, bl.a. i C. Nyrops store Classenbiografi fra 1887 (s. 236ff).

De fremførte kritiske bemærkninger skal dog ikke fordunkle den kendsgerning, at de gengivne forvalterindberetninger fra 5 danske godser på flere punkter yder et værdifuldt bidrag til den mere nuancerede opfattelse af reformperioden, der efterhånden er ved at slå igennem. For den almindelige læser er det dog spørgsmålet, om man ikke havde gjort bedre i at indskrænke udgivelsen til en mere fyldig gengivelse af Hans Smidths indberetninger, der tilmed fremhæves som den korrespondance, der »bedst lever op til denne publikations intentioner« (s. 33). Dette ville måske også have gjort et kort indholdsreferat af det udeladte stof overkommeligt at udarbejde. Omvendt havde den professionelle læser måske været bedre tjent med en dybtgående komparativ analyse af det omfattende materiale. Den analyse, som historikeren næppe vil være i stand til at gennemføre på grundlag af de her publicerede uddrag.

Niels Peter Stilling

SØREN MØRCH: Den ny Danmarkshistorie 1880-1960. Billedredaktion
KNUD RYG OLSEN. Kbh., Gyldendal, 1982. 428 s.

Søren Mørch havde nok så godt kunnet kalde sin bog »Det ny Danmarks historie«. Han søger jo at give en totalskildring af vor samfundsudvikling fra den tid, da kampen for dagligt brød endnu var en fast og dominerende faktor i almindelige folks liv, og frem til nutidens grundvilkår – at »faren for at komme til at lide fysisk nød – uanset hvordan man teede sig – blev mindre end chancen for at vinde den store tolvser i tipning« (som det hedder side 402 med en af forfatterens festlige utilbørligheder). Den faktisk valgte titel »Den ny Danmarkshistorie« stiller naturligvis andre krav m.h.t. originalitet i synsmåde, vurdering og arbejdsmetode. De opfyldes ikke bare ved den overraskende disposition i en ganske lang stribe af ræsonnerende oversigter over sektorale udviklinger, der følges hele vejen 1880-1960, – eller ved anvendelse af mere afslappede udtryksformer og bevisførelsesregler (som kendt i vore nabofag) – eller ved et stort opbud af kætterske og »uartige« men sjældent ganske nye tolkninger af hændelser og trends. Jeg skal her efterprøve, om bogen lever op til sådanne forventninger, men forinden kort opridse dens indhold og type.

Hovedlinjen i Danmarks Historie fra 1880 til 1960 er ifølge Mørch, at industrialiseringen betingede, ja fremkaldte en støt og stærk forøgelse af produktionen og den materielle levestandard; derved – og desuden – udløste den flere andre afgørende ændringer i vore leveforhold, samlivsmønstre og tankeformer: urbanisering, stordrift og organisationsdannelser – funktionsspecialisering i erhvervsliv, forsorg og styrelse – afpersonalisering og kommercialisering af tilværelsen uden omkring kernefamilien – udbredelse af bykulturens abstrakte, foranderlige samfundssyn og menneskevurdering, med basis først i borgerskabets rigide stands- og rolleseparation, senere i de urbaniserede arbejderfamiliers mere egalitære og afslappede livsmønstre, der sluttelig sejrede helt med reklamen og massemedierne.

I modsætning til vor tids røde, blå og grønne salonmasochister nærer Mørch ingen tvivl om, at denne udvikling i sin helhed og på næsten alle konkrete punkter indebar mægtige forbedringer af folkets livskvalitet. Han understreger, at sejren over fattigdommen ikke bare betød at livet blev mindre kort, slidsomt og spartansk – det indebar (eller betingede?) også nedbrydning af mangfoldige retsregler, moralforskrifter og tabuforestillinger, der indskrænkede glæden, friheden og livsudfoldelsen i det gamle samfund. Fremskridtene udsprang af produktionens teknologi og organisation over en bred front, båret frem af de mange tusinders flid og dygtighed. Erhvervslivets og kapitalens stormænd har spillet en ret tvivlsomt rolle, uden for deres egne felter dog ikke nogen stor rolle, bortset fra »højkapitalismens« korte sommer 1914-22. Men fremskridtene i vore levevilkår er heller ikke skabt af hverken fagforeninger, folkebevægelser eller politikere, indrømmes det klart og åbent – en indsigt, der jo har været gængs blandt fagfolk, men normalt dølges diskret i fremstillinger af folkeligt tilsnit. Det hedder, »at arbejderklassens organisering var et resultat af den forbedrede levestandard«, og »at den skal betragtes som et bevidsthedsfænomen« (s. 99). Og senere: »Intersemudsætningerne mellem samfundets medlemmer opstår ikke i den politiske institution og de opløses eller forliges heller ikke der« (s. 191).

Bestemmende for bogens tilsnit og emnefelt er også sigtet mod et bredt publikum, der indebærer en frisk sprogtone og en vis slentrende essayistisk fremstillingsform samt tilbageholdenhed med både metodiske problemer og dokumentation (stort set begrænset til en elleve siders litteraturoversigt bagi). »Socialhistorie« kan man kalde det, fordi det meste handler om folks ressourcer og forbrug af varer, tid og omhu, deres relationer til andre mennesker på arbejdet, i familien og udadtil, med synsvinkler »nedefra«. »Kulturhistorie« rammer også godt, fordi forfatteren særligt har interesseret sig for de gængse opfattelser af hvad der er

nødvendigt, moralsk, smukt og normalt i menneskers behandling af sig selv og andre. Både landbrug, industri/håndværk samt handel/transport får hver en snes sider tekst, men det er særligt de deraf skabte klassedeling, arbejdsroller og miljøer, der interesserer. Og behandlingen af politik, der foregår i to særlige kapitler samt mange spredte indskud, tager snarere sigte på former og funktioner i »det politiske liv« i almindelighed end på lovgivningsarbejdet og partipolitikkens historie gennem perioden. Snarest genkender man da det grundmønster, som adskillige amerikanere har brugt til at skrive en »History of American Civilization« – en totalhistorie bygget ud fra forfatterens personlige og nutidige skøn over, hvilke forhold, der spillede en rolle i folks tilværelse i en vis periode. Selv om Mørch som omtalt har og udtaler en bestemt forklaring på ændringerne, er det ikke den, som han problematiserer eller nærmere udvikler gennem bogen.

Den består som antydnet af en lang række forskelligt formede kun delvis samordnede træk af vor *Welt von Gestern* og dens gradvise omformning mellem 1880 og 1960. De 400 sider, hvoraf en fjerdedel optages af et prisværdigt varieret og ikke-fortærsket billedstof, giver en forbavsende righoldig mosaik med mange glimt af sider af livet og samfundet, der ellers overses eller isoleres i totalfremstillinger af dette format – elektriciteten, sprogets udvikling, renovation og kødkontrol, politisk protektion, fængselsvæsen, reklamevirkninger, bønnemøder, påklædningsvaner, måltider, tjenestepigevilkår, synet på børneopdragelse, onani, sindssyge, kønsforskelle, arvelighed, døden o.s.v. Mange af bogens fortjenester hviler netop på, at Mørch selv har truffet sine valg, og at han gennemgående har set og skrevet med åbent sind, ubesværet af konventionelle ideer om, hvilke sammenhæng, tingene skal ses i, hvilke spørgsmål det ikke nytter at stille, og hvilke svar de fleste ønsker at høre.

Det spørgsmål, der her må stilles, er om Mørch ved denne fremgangsmåde har givet den sine læsere et billede, der som helhed er sandt, klart og sammenhængende. Problemer med sandheden har bogen for det første i sin anden halvdel, der navnlig handler om folkekultur, dannelse, hverdagsliv, familie og moral. De generalisationer, vi møder her, falder pænt ind i det nu etablerede almene indtryk af det højborgerlige eller senviktorianske samfund, som vi altid behandler med en blanding af nedladende bedreviden, nådesløs latterliggørelse og moralsk forargelse. Overensstemmelsen er desværre ikke tilfældig, for Mørch bygger tilsyneladende på samme grundlag som vore tv-serier, teaterstykker og romaner d.v.s. stort set bare impressionistisk nærlæsning af netop sådanne reklamer, billedopsætninger, vejledninger og udtalelser, der umiddelbart kan vække eftertidens nyfigenhed, moro eller afsky, fordi de afviger fra

vore egne udtryksformer. Dette er som bekendt en overordentlig gyngende grund at befærde, fordi netop mangelen på klart formulerede regler for både udvalg og tolkning af det overleverede gør det ret umuligt at undgå cirkelslutning tilbage til vore medbragte forestillinger, der herved ikklædes falsk autoritet. Faghistorikerens opgave må være den stik modsatte – at problematisere de kendte forestillinger og underkaste dem (og logiske alternativer) systematiske falsifikationsforsøg. Ellers burde vi selvfølgelig straks og helt vige pladsen for journalistiske kronikører, der i en håndvending kan levere et lynkursus i serien »brush up your stereotypes«.

Som eksempler kan nævnes: Side 262 f. læser vi, at der før århundredskiftet fandtes en fremherskende tro på dybe biologisk betingede forskelle mellem forskellige menneskeracer i henseende til karakter og intelligens. I mit eksemplar af Nordisk Conversations-Lexicon bind III (1860) hedder det side 100 om »Folkeslagene« bl.a. »Forskjellighederne imellem Folkeslagene gaar heller ikke i væsentlig Grad ud paa Aandens høiere Egenskaber. I denne Henseende opdages tvertimod en saa stor Liighed, at alle Folkeslag vise sig t.Ex. modtagelige for den samme religiøse og politiske Oplysning«. Og sammested, at »De Nationer, som vi maae indrømme den høieste Fuldkommenhed, og som tillige formere sig stærkest, ere de meest blandede«. Hvilket jo er det stik modsatte af Mørchs påstand. Den kan selvfølgelig ikke tilbagevises med et sådant citat – men den kan heller ikke tages alvorligt, så længe den ikke ses baseret på systematisk og kritisk udvælgelse og læsning af de mest relevante kilder. Inden for samme emneområde noteres, at Mørch meget hastigt (s. 361 jfr. 389) gør troen på erhvervede egenskabers arvelighed til del af en konservativ etik eller højreorienteret ideologi. Mig bekendt har kun to politiske trosretninger haft stærke og ensformede meninger om dette spørgsmål her i landet – nemlig nazisterne, der netop svor til »blodet« og den biologiske arv, og kommunisterne, der en tid gjorde nedarvelse af ind- og tillærte evner og holdninger til en progressiv mærkesag. Sagen er vel, at disse indsigter vendes og bruges af demagoger efter behov. Historikere bør ikke gøre ligeså.

Som led i sin almindelige tro på, at kernefamilien op mod 1960 var på vej til at blive »funktionstom« og overflødig i materiel forstand (jeg husker det nu ellers, som om vi havde nok at gøre, når vi kom hjem til to små børn) hævder Mørch s. 315, at den almindelige modstand mod skolebespisningen omkring 1948 skyldtes husmødrenes kamp for at »dokumentere deres eksistensberettigelse« og ikke »miste endnu et greb om familien«. Jeg kan meddele fra egen erindring, at den nævnte fremgangsrige kamp mod institutionaliseringen havde sit udspring

blandt børnene. Forstandige læsere vil med rette finde, at grundlaget for begge påstande er svagt og løsagtigt.

Et tredje eksempel er: »Den almindelige opfattelse før Freud var, at kvinder ikke havde seksualitet medmindre de var blevet forført« (s. 312), og at »Det mandsdominerede landbrugssamfund stemplede alt vedrørende forplantning og kønsliv som laverestående ja urent« (s. 311). I mit føromtalte Nordiske Conversations-Lexicon fra 1860 omtales ingen sådan forskel, og mit »Allers illustrerede Konversationsleksikon«, der ikke var skrevet for professorer og heller ikke nævner Freud, siger, at »Kønsdrift . . . findes hos alle organiske Skabninger . . . Hos Mennesket opstaar den ved Pubertetens (Kønsmodningens) Indtræden . . . hos Kvinden tidligere end hos Manden . . .« (bind III, 1908, s. 492). Selv om adskillige af de romaner, jeg har læst fra samme tid, peger i samme retning, skal jeg ikke hævde, at dette var den fremherskende mening. Men den støttedes af mange, alt for mange til at Mørch – uden i øvrigt at forsage en stileffekt som at kalde herrernes spadserestok for et fallossymbol (s. 382) – bør viderebringe den fladtrådte moro over bedstemors snerperi, hvis skjulte underbudskab er, at sand viden, fornuft og harmoni først er opnået under vor egen oplyste samfundsform . . .

Disse og adskillige andre kulturhistoriske, eller om man vil mentalhistoriske generalisationer bliver ikke mindre problematiske ved at Mørch alt for ofte undlader en rimeligt præcis identifikation af tid, sted og subjekt. Det er altid et meget vanskeligt emne at behandle forsvarligt, men en historiker, der vil lade det indtage en så central plads i fremstillingen, må fastlægge både kildematerialet og metoden til at tolke det. Mørch synes at nære en sund og rigtig interesse for f.eks. annoncerne, men han benytter dem kun eksemplarisk og vælger i sidste ende at bruge massemedierne og reklamen som årsager til folks tanker snarere end som afspejlinger af dem. Der skabes ingen vej i det vanskelige terræn.

Der er også problemer i det mere konkrete stof, hvor man finder oplagte fejl. Således, at regeringen Deuntzer faldt på Albertis pryglelov (s. 152), at regeringen Estrup-Ingerslev med vilje bremsede jernbanebyggeriet til 1894 (s. 109), at lovfæstelse af mæglingforslaget i Kanslergade-forliget var en hjælp til arbejdsgiverne (s. 179) m.v. Jeg skal nærmere gå ind på fire punkter, der spiller en væsentlig rolle for fremstillingens helhed.

Husmandsbruget var ikke, som det hævdes side 36 karakteriseret ved at familiemedlemmerne måtte arbejde for andre for at ernære sig – som det ses hos Warming (Danmarks Statistik 1913, s. 196ff.) og mange andre. Bogen har overhovedet, i sin afbildning af landbosamfundet i meget mørke farver, overset den opstigning mod en menneskeværdig

tilværelsesform for titusinder af fattige, som lå i udviklingen af det moderne husmandsbrug i mejeridriftens tidsalder. Så det er netop ikke rigtigt at sige, at »de folk, der ikke var gårdejere, faldt i to store grupper, tyende og daglejere« (s. 52). Og bl.a. derfor er det også svært at acceptere Mørchs meget håndfaste fiksering af hele landbopolitikken på klassepræmisser – og resultatet af at »gårdejeren overtog regeringsmagten« i 1901 o.s.v. Eet sted går hans fod helt igennem isen – nemlig s. 37 da han spinder en ende over konflikten mellem gårdejere og godsejere i Estruptiden som bestemt af forskelsbehandling i jordskatterne – den var nemlig blevet ophævet med »hartkornsegaliseringen« (Lov af 20. juni 1850). Trådene mellem materiel egeninteresse og partipolitik var også dengang mere spegede end det kunne læses af »Social-Demokraten«. Mørch indser, at konflikten mellem land og by var nok så stærk i 80erne som klasse modsætningerne senere blev det (s. 135) – men hvorfor så ikke tage det næste skridt med og spørge om det overhovedet drejede sig om interessekonflikter, der styrede politikken?

Det er ihvertfald forkert at hævde, at manglende toldbeskyttelse, udsprunget af landbovældet, i væsentlig grad hæmmede udviklingen af dansk industri, der endda »Efter 1894, hvor priserne steg . . . gik bag af dansen« (s. 62). Men ifølge de foreliggende beregninger af Svend Aage Hansen (Økonomisk vækst i Danmark II s. 226 ff.) steg den danske industris bruttofaktorindkomst (målt i 1929-priser) 1865-75 med 93% (mens priserne steg d.v.s. beskyttelsen under vægttoldsatserne faldt), 1875-85 med 40% (mens priserne faldt), siden med 75 á 80% i hvert af tiårene 1885-95, 1895-1905, 1905-15, da priserne først stabiliseredes og siden steg moderat. Væksten var altså kraftig og solid, upåvirket af toldbeskyttelsens moderate niveau (gsntl. 10-15% a.v.) og upåvirket af dens variationer over tid. Toldloven af 1863 kunne heller ikke være et stykke agrarisk klassepolitik, da den var vedtaget af et rigsråd og en regering domineret af embedsmænd. Den var også – som forgængerne siden 1797 – opbygget og opretholdt på den almene forståelse, at det danske erhvervsliv – og størsteparten af de danske industrier som dele heraf – kun kunne udvikles rigtigt som led i en tæt arbejdsdeling med omverdenen. Denne sandhed illustreres når man følger vækstprocenterne for industriens bruttofaktorindkomst i faste priser videre gennem tiden: Fra de 75-80% pr. tiår før 1914 faldt tallet til 39% i 20erne under de vekslende import- og valutaforhold, til 36% i 30erne under afspærring og depression, hvorpå man nåede godt 50% i 40erne og 50erne, men hele 85% i 60erne under den store handelsfrigørelse i Europa. Mørch har ikke rigtigt sans for dette forløb, skønt han jo ellers fremhæver industriudviklingen som udviklingens hoveddrivkraft. Han falder endda for fristelsen

til at fremhæve 30erne med deres tilløb til statsstyring. Men selv om Ole Hyldtoft og andre har vist, at der også var lyspunkter og nybrud i 30erne, var helhedsbilledet mørkt, som det også fremgår af de førnævnte tal.

Mørch tillægger eksplicit landets lidenhed en væsentlig indflydelse på dets udvikling, og han peger også på de vigtige civilisatoriske påvirkninger der kom til os ude fra – efter 1945 hovedsageligt fra U.S.A., tidligere bl.a. fra Tyskland (hvis dominans dog ingenlunde var så klar og vedvarende som han hævder flere steder s. 224, 227, 276). Som materialist burde han nok i højere grad have betonet de meget konkrete sider af vore forbindelser med udlandet – indførsel og udførsel af varer, arbejdskraft, kapital, teknologi som hovedforudsætning for forløbet. Så kunne vi til gengæld have undværet de 20-30 siders behandling af dansk forsvars- og neutralitetspolitik, besættelsen, retsopgøret og NATO, thi her tager forfatterens personlige indtryk og meninger helt overhånd.

Bl.a. i forbindelse med besættelsestiden giver bogen oplysninger om reallønsudviklingen, der heller ikke kan betragtes som rigtige. Mørch skriver at arbejdernes realindkomst faldt som følge af pariføringspolitikken 1925-26, til fordel for landbruget – at den steg i 30erne, men faldt mere end andre befolkningsgrupper under besættelsen (s. 130, 132f., 222, 230). Dette strider klart mod tidligere fremstillinger, således oplysningerne i Svend Aage Hansen og Ingrid Henriksen »Dansk socialhistorie« VI s. 177 og 361, bd. VII s. 31, 41ff. Sidstnævnte må idag betragtes som udgangspunkt, og oplysninger i anden retning må ske i kritisk dialog hermed under påpegning af alternativt talgrundlag eller alternativ tolkning.

Vigtigere for bogens hovedlinjer er dog nok den påstand, at »husmænd, landarbejdere, dag- eller ugelønnede i byerne . . . i tiden før 1920 . . . sultede« (s. 317 jfr. flere andre steder). Hans Chr. Johansen skriver (delvis udfra Poul Thestrups undersøgelser) at det gennemsnitlige forbrug af både kalorier og proteiner allerede i 1700-tallets København lå over sultegrænsen, og at levnedsmiddelforsyningen derefter blev noget mere rigelig og varieret, mens reallønnen fordobledes 1820-1870 (Dansk Socialhistorie 4, s. 213ff., jfr. 192f.). Og Jørgen P. Christensen m.fl. andre har jo vist, at selv om arbejdstiden i industrien faldt med halvanden time om dagen (før nogen kunne frygte den russiske revolution, som Mørch anser for banebrydende på dette punkt), skete der alligevel igen godt og vel en fordobling af reallønnen mellem 1870 og 1911 (»Lønudviklingen inden for dansk håndværk og industri 1870-1914«, s. 210-16). Uanset hvordan Mørch søger at dække sin effektfulde generalisering med alle begrebers relativitet, er det umuligt at forlige påstanden om sult som et massefænomen med en firedobling af reallønnen fra et niveau der ligger

over sultegrænsen. En nærmere læsning af forbrugsundersøgelsen 1909 viser også dette (Stat. Medd. 4-40-1, 1912). Forbruget for de 99 faglærte og ufaglærte arbejderfamilier i provinsbyer på gsnrl. 1442 kroner svarer efter de priser, der opgives sammesteds og i Statistisk Aarvog 1910ff., godt og vel til de varemængder, som rationeringen i 1948 tildelte familier med to større børn og et mindre. Folk sultede på ingen måde i 1948, så lidt som i 1945, da ernæringseksperter og modstandsmanden professor Rich. Ege udtalte, at ernæringssituationen var udmærket, nærmest bedre end i de rigere tider før krigen. Og de 99 arbejderfamilier repræsenterer udmærket den brede befolkning omkring 1909. Som undersøgelsen anfører, må man med en vis periodisk arbejdsløshed antage, at en typisk årsløn uden overtid kun ville være 1080 kr. (d.v.s. små 150 kr. lavere), men til gengæld hjembragte hverken hustruen, børnene eller mandens overarbejde i disse »pristalsfamilier« noget nævneværdigt beløb. Og selv om manden havde drukket sig godt fuld hver dag med f.eks. tre bajere og en hel flaske brændevin, havde det kun kostet 220 kroner om året og ikke indebåret nødvendigheden af at spare på ernæringsrigtig mad, husleje, varme, skat, forsikringer eller andre nødvendige udgifter.

Meningen med denne indvending fra min side er ikke at afvise, at mange mennesker (især de ubeskæftigede og landarbejderne) levede meget fattigere i 1909 end vi kender til nu, men at understrege, at set i et længere historisk og i et videre geografisk perspektiv var danskeres levestandard ved århundredskiftet i almindelighed et meget langt stykke over eksistensminimum. Selv om mellemkrigstiden som omtalt indebar en vis stagnation også på dette punkt, kan man godt med Mørch tale om hele dette århundrede som een lang fremgangsperiode. Men set i et længere perspektiv var vort samfunds opstigning fra bundløs fattigdom – dets spring fra underudviklingens onde cirkel og den malthusianske fælde (som vi nok hører for lidt om) – klart på vej i 1800-tallets slutfase. Ja ved nærmere eftersyn må man nok konstatere, at hovedbetingelserne for vækst, velfærd og et civilisatorisk fremskridt var tilstede flere årtier før 1880: vi havde fået et nogenlunde pålideligt og kompetent forvaltnings- og retssystem, relativt rationel organisation af landbrug, handel og transport, begyndelsen til en levedygtig industri, en læsekyndig og ganske aktiv befolkning og flere andre af de basisfaktorer, som u-lande stort set må undvære også her ved slutningen af det 20. århundrede.

Det kan være et bekvemt pædagogisk trick at lade Danmark fremstå som et u-land for netop hundrede år siden, men det er ikke sandt. Vor økonomi var forlængst kommet i bevægelse hen imod et højere niveau, væsentligst baseret på udviklingen i landbruget og integrationen i den dynamiske europæisk-nordamerikanske økonomikreds. Mørchs Dan-

markshistorie er materialistisk i sit grundsyn, men den giver ikke nogen forklaring på de økonomiske sammenhænge i vækst- og industrialiseringsprocessen. Bl.a. fordi også periodiseringen derved bliver svag og uklar, kommer man da til at savne en nærmere funktionel sammenhæng mellem de observerede holdnings- adfærds- og samlivsmønstre på den ene side og produktions- og indkomstudviklingen på den anden. Vi lades ikke i tvivl om – men har vel på den anden side heller ikke i forvejen været i tvivl om, at der er en sammenhæng mellem de nævnte udviklinger. Men vi kommer ikke meget nærmere til sammenhængens art og styrke end spredte common sense observationer af den naturlige sammenhæng mellem knappe ressourcer, store indkomstforskelle, streng opdragelse, hårde straffe og aflåste spisekamre.

Disse sammenhænge mellem produktionsform, levestandard, socialstruktur, moral, kultur og viden, der vel er den egentlige genstand for en civilisationshistorie, kan ikke nås med en så formløs behandling. Eksempelvis er det ret umuligt her at skelne den komponent, som ligger i udviklingen af videnskabens, elitens og befolkningens indsigt i naturen og menneskelivet, fra de ønsker og interesser, der udgår fra bestående produktions- og fordelingsmønstre. Søren Mørch forkaster kronologien som fast ramme for analysen af en dynamisk udvikling uden at sætte nogen anden model i stedet. Derfor har han ikke skabt en historisk syntese, der berettiger ham til brug af titlen »den ny Danmarkshistorie«.

Utvivlsomt vil nogen mene, at denne omtale skyder gråspurve med kanoner og utidigt fremhæver svaghederne i det metodiske grundlag og den aktuelle informationsværdi. Men forfatteren og forlaget bærer i så fald en meget stor del af skylden, fordi det ikke er blevet klargjort, hvad bogens nærmere sigte måtte være – en første indføring for store børn eller ældre voksne, en hurtig oversigt for forsømte studenter, supplerende interessant aftenlæsning for alment dannede? Jeg har fundet det rigtigt her at give så megen oplysning om indholdet, at folk nogenlunde klart kan se, at der er meget bogen ikke kan bruges til.

Men sjov er den nu alligevel.

Niels Thomsen

KIRSTEN GEERTSEN: Arbejderkvinder i Danmark. Vilkår og kamp 1924-1939. SFAH Skriftserie nr. 13. Kbh., 1982. 398 s., ill. 150 kr. (120 kr. for medlemmer).

I kølvandet på den nye kvindebevægelse i begyndelsen af 70'erne fulgte